

OLJA VIŠKOVIĆ □ Narodni muzej Labin pri Pučkome otvorenom učilištu Labin, Labin

DENI VLAČIĆ □ Narodni muzej Labin pri Pučkome otvorenom učilištu Labin, Labin

Povijesni pregled rudarske djelatnosti

Rudarska djelatnost na Labinštini spominje se već u 17. stoljeću, kada je Filippo Veranzi dobio koncesiju mletačkih vlasti za nadzor nad rudnicima na tom području.¹ Ugljen se primarno koristio u tehničke svrhe, osobito za podmazivanje brodova, dok njegova uporaba kao energenta još nije bila zaživjela. Prva potvrđena nalazišta kvalitetnijega (kamenog) ugljena na Labinštini otkrivena su tijekom 1750-ih godina, čime započinje sustavnije zanimanje za rudarsku eksploataciju na tom području.²

Mletačka je uprava sredinom 18. stoljeća zatražila precizne podatke o rudnicima ugljena na Labinštini, uključujući njihovu lokaciju, rezerve, mogućnosti uporabe te troškove transporta do Venecije. Važan pomak dogodio se 1785. godine, kada riječka šećerana postaje prvim stalnim kupcem krapanskoga³ ugljena, čime počinje organizirano rudarenje na Labinštini.⁴

Iz razdoblja francuske uprave sačuvana su dva Napoleonova dekreta, iz 1807. i 1808. godine, kojima se uređuju prava na eksploataciju ugljena na Labinštini.⁵ Tijekom austrijske uprave počeo je ubrzani razvoj rudarenja na Labinštini. Potražnja ugljena izazvala je tzv. „ugljenokopnu groznicu”, a rudna su se polja davala u koncesiju uz godišnju pristojbu. Eksploataciju je nadzirao Rudarski kapetanat u Ljubljani, koji je neaktivnim koncesionarima oduzimao prava i dodjeljivao ih drugima.⁶

U drugoj polovici 19. stoljeća, u kontekstu sve intenzivnijeg procesa industrijalizacije u Europi, labinski je ugljen pronašao stabilno tržište u Italiji. Glavni kupci bili su industrijski pogoni poput šećerana, tvornica sumpora,

sapuna i svijeća te solane. Velik potrošač bio je i „Lloyd”, društvo za parobrodsku plovidbu, koje se koristilo labinskim ugljenom za pogon svojih parnih brodova. Osim civilne flote, ugljenom su se koristili i brodovi ratne mornarice, čime je potvrđena njegova važnost u širem regionalnom prometnom i vojnom sustavu.⁷

Najveća proizvodnja ugljena na Labinštini zabilježena je početkom Drugoga svjetskoga rata, kada je premašila milijun tona u godini, no postignuta je selektivnim iskopom koji je iscrpio najbogatije slojeve.⁸ Nakon rata raški je ugljen postao skup energent.⁹ Ipak, 1959. godine zabilježena je rekordna poslijeratna proizvodnja od preko 860 000 tona.¹⁰ S vremenom je potražnja počela padati zbog pojave jeftinijih izvora energije. To je dovelo do smanjenja proizvodnje i postupnog preusmjerenja gospodarstva Labinštine prema drugim djelatnostima.¹¹ Posljednji aktivni rudnik ugljena na Labinštini, rudnik u Tupljaku, zatvoren je 1999. godine, čime je označen kraj

sl.1. i 2. Rekonstrukcija rudnika u Narodnome muzeju Labin
Izvor: Fototeka, Narodni muzej Labin

1 Tullio Vorano, *Istarski ugljenokopi – četiri stoljeća rudarenja* (Labin: Istarski ugljenokopi Tupljak, 1997), 16.

2 Petar Draščić, „O Raškom rudniku”, *Raški rudar* 3, br. 9 (1962), 5.

3 Prvi rudnici ugljena na tom području otvoreni su upravo u Krapnu (Raši), čime je on postao mjestom početka organiziranog rudarenja na Labinštini.

4 Tullio Vorano, *Istarski ugljenokopi – četiri stoljeća rudarenja*, 18.

5 Isto, 25.

6 Isto, 30.

7 Isto, 32.

8 Petar Draščić „O Raškom rudniku”, 5.

9 Ilija Uzelac, *Ugljenokopi Raša – rudnici našega crnog zlata* (Zagreb: Društvo novinara NR Hrvatske, 1950), 89.

10 Ratko Licul, „Osnovna privredna djelatnost Labinštine nekad, danas i sutra”, *Gospodarstvo Istre – časopis za gospodarska pitanja* 4, br. 1 (1991): 68.

11 Josip Kirinčić, „Raški lučki bazen”, *Zbornik radova znanstvenog skupa „Susreti na dragom kamenu”* 11, br. 2 (1983): 287.

sl.3. Projekt *Inspiracija* u Narodnome muzeju Labin

Izvor: Fototeka, Narodni muzej Labin

sl.4. Rudarsko-industrijski kompleks Pijacal u Labinu

Izvor: Mateo Gobo (privatni album)

više od četiri stoljeća duge rudarske tradicije na tom području.

Osnivanje Narodnog muzeja Labin

Narodni muzej Labin osnovan je 30. travnja 1960. godine na sjednici Narodnog odbora općine Labin kao zavičajni muzej Labina i Labinštine.¹² Smješten je u starogradskoj jezgri, u palači Battiala Lazzarini, a inicijativa za osnivanje prve labinske muzejske ustanove potekla je od profesora labinske gimnazije¹³ te od poduzeća Istarski ugljenokopi Raša.¹⁴ U Statutu Narodnog muzeja Labin iz 1960. godine navodi se da je zadatak Muzeja: „...sakupljanje, čuvanje, proučavanje, izlaganje rudarske građe, podizanje opće tehničke kulture, upoznavanje rudarstva ovog kraja kao i razvitak rudarske tehnike, mehanizacije i eksploatacije. Budući Narodni muzej prema svojoj namjeni ima prvenstveno karakter rudarskog tj. tehničkog muzeja, i kao takvi jedina ustanova na području Istre, te mu je i zadatak da sistematski skuplja, istražuje i obrađuje građu iz oblasti rudarstva na svom području. Rudarski odjel prati opći razvitak rudarstva te organizira izložbe rudarskih noviteta”.¹⁵ Poduzeće Istarski ugljenokopi Raša u osnivanje je uključeno dogovorom kojim se obvezalo osigurati financijska sredstva, strojeve, alat i stručno znanje svojih zaposlenika za stvaranje Rudarske zbirke i postava, a u Pravilima o organizaciji i poslovanju Narodnog muzeja Labin iz 1960. godine istaknuto je da je zbirka rudarstva Narodnog muzeja Labin sastavni dio poduzeća IUR.

Rudarska zbirka i postav Narodnog muzeja Labin

Osnivanje rudarskog dijela stalnog postava započeto je ubrzo nakon osnivanja Narodnog muzeja Labin u travnju 1960. godine. Postav posvećen rudarstvu zamišljen je kao rekonstrukcija rudnika, odnosno kao prikaz rudarskih hodnika smješten u podrumu palače Battiala Lazzarini, a ostvaren je u fazama, od 1961. do 1964. godine, uz pomoć inženjera rudarstva IUR.

Prva faza izrade rekonstrukcije rudnika završena je 1961. godine, a svečano otvorenje održano je 2. ožujka 1961., u povodu proslave Dana rudara.¹⁶ U novinama *Raški rudar* od 1. lipnja 1961. navedeno je da će poduzeće IUR darovati Muzeju „rashodovane i neupotrebiljive

rudarske strojeve”, a u istim novinama od 1. srpnja 1962. popisani su donirani predmeti: skretница, vitlo, dva vagoneta, dizelska lokomotiva, crpka, zračna vrata, signalni uređaj za niskop, 87 metara tračnica, 60 komada pragova, komplet natpisnih tabela, komplet zaštitnih sredstava i ventilator.¹⁷ Tijekom godina rada na stvaranju rudarskog dijela postava IUR je više puta donirao strojeve i alat te su svi predmeti koji su danas izloženi u rekonstrukciji rudnika u Muzeju i čine Rudarsku zbirku izvorni i nekada upotrebljavani u rudnicima Labinštine.

Istodobno s radom na prikazu rudarskih hodnika formirana je Rudarska zbirka Narodnog muzeja Labin koju danas čini stotinjak predmeta, najvećim dijelom donacije Istarskih ugljenokopa Raša. Rudarska zbirka sadržava četiri kompleta svećanih rudarskih uniformi (od kojih je najnovija donacija poljskoga grada Rybnika, prijateljskog grada Labina), radnu odjeću i obuću rudara, zaštitne kacige i rukavice, torbe, čuturice za vodu, snop identifikacijskih brojeva, rudarske lampe, uređaje za rad u rudniku poput Geigerova brojača i samospasa, natpisne ploče iz rudnika s raznim upozorenjima i uputama te predmete izložene u rekonstrukciji rudnika duljine oko 150 metara, odnosno tračnice, lokomotivu, vagone za utovar ugljena, alatnice sa svim alatom potrebnim za rad u rudniku, otkopne bušilice, lopate i sl. Dimenzije rekonstrukcije rudnika vjerne su originalu, a posjetitelji se mogu upoznati sa svim obilježjima rudnika, uključujući niskop s prikazom načina zaustavljanja vode, telefonsku centralu, skladište, trafostanicu i punkt za otkrivanje metana i mjerenje njegove koncentracije. Cjelokupnom dojmu pridonose zvukovi snimljeni u originalnom rudniku.

Tijekom 2018. – 2021. proveden je projekt *Inspiracija*, u kojemu su sudjelovali gradovi Labin, Rijeka, Trbovlje i Slovenska Bistrica. Projekt je pokrenut s ciljem poticanja revitalizacije gradova s bogatom industrijskom baštinom, uz stvaranje novih turističkih sadržaja i oživljavanje napuštenih industrijskih lokacija. U sklopu projekta uređena su četiri informacijsko-interpretacijska centra u kojima se na inovativan način prezentira industrijska baština, a labinski centar uređen je u prizemlju Narodnog muzeja Labin. Zadatak labinskog dijela projekta *Inspiracija* jest isticanje aspekata rudarske baštine Labinštine te usmjeravanje posjetitelja na istraživanje tog područja i njegove rudarske prošlosti. U dvjema prostorijama prikazana

12 Narodni muzej Labin, Zbirka arhivskoga gradiva (Dokumentacija Narodnog muzeja Labin), Rješenje o osnivanju muzeja grada Labina kao samostalne društvene ustanove Narodnog odbora općine Labin, 30. travnja 1960.

13 Ideja Dragutina i Mire Heim te Miljenka Fadljevića.

14 Osnivanje Narodnog muzeja Labin i važna uloga poduzeća Istarski ugljenokopi Raša u njegovu osnivanju te stvaranju muzejske Rudarske zbirke i postava detaljnije su opisani u prošlogodišnjem broju *Informaticae Museologicae* s naslovnom temom „Donatori/donatorice, osobe bez kojih bi muzeji bili siromašniji”: Olja Višković, „Poduzeće Istarski ugljenokopi Raša, donator bez kojega Narodni muzej Labin ne bi postojao”, *Informatica Museologica*, 55 (2024.): 106–109.

15 Narodni muzej Labin, Zbirka arhivskoga gradiva (Dokumentacija Narodnog muzeja Labin), Statut Narodnog muzeja Labin, 1960.

16 „Program proslave Dana rudara”, *Raški rudar*, 2. ožujka 1961., 1, „Proslava Dana rudara”, *Raški rudar*, 15. ožujka 1961., 6.

17 „Poklon muzeju”, *Raški rudar*, 1. lipnja 1961., 1; „Proširenje muzeja”, *Raški rudar*, 1. srpnja 1962., 4.

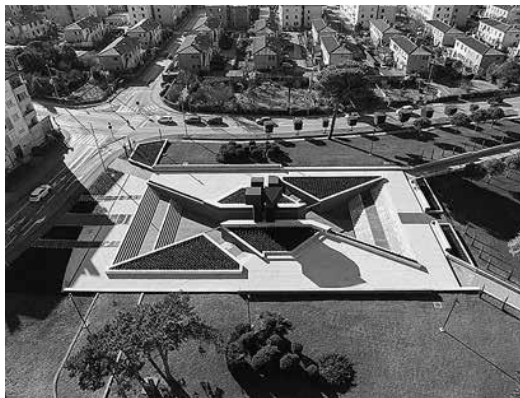

je povijest rudarenja na tom području, i to uz pomoć reljefnog prikaza rudarske infrastrukture s važnim punktovima, karata s rudarskim lokacijama, lente vremena i kronologije razvoja rudarstva, a uključene su i video-snimke te audiomaterijal, fotografije i film *Događaj u Raši* (autor Rudolf Sremec, 1950., Jadran film).

U travnju 2022. godine Narodni muzej Labin preuzeo je arhivsko gradivo poduzeća Istarski ugljenokopi Raša. Do preuzimanja gradiva došlo je iznenadno jer je ono bilo pohranjeno u zgradi nekadašnje Uprave IUR-a, koja je zbog preuređenja morala biti ispražnjena. Nakon uvida muzejskih djelatnika u gradivo, kao i zbog činjenice da je ono iznimno važno za povijest grada Labina i Labinštine, pohranjeno je u Narodni muzej Labin. Preuzeto arhivsko gradivo zaprema količinu od približno 50 dužnih metara, a obuhvaća vremensko razdoblje od 1960. do 1999. godine. Sastoji se od veće količine registratora, tehničke i rudarske literature, bilježnica, geografskih karata rudarskog bazena, hodnika i slojeva, fotografija i negativa (s raznih događanja u organizaciji IUR-a). Među gradivom su osobito važni registratori s podatcima o teškim nesrećama i smrtnim slučajevima u rudnicima Labinštine u razdoblju 1950. – 1970., profili sondi iz 1939. godine te brojni elaborati o situacijama u rudniku.

Industrijska baština Labina

Eksplatacija kamenog ugljena imala je važnu ulogu u društveno-ekonomskom razvoju Labinštine tijekom 20. stoljeća. Rudarstvo je tada postalo dominantna gospodarska djelatnost, što je potaknulo snažan rast

sl.5. Šoht – izvozni rudarski toranj
Izvor: Mateo Gobo (privatni album)

sl.6. Spomenik rudaru i rudaru borcu u Labinu
Izvor: Mateo Gobo (privatni album)

proizvodnje i zapošljavanja te prostornu transformaciju. Jedan od najreprezentativnijih primjera planske rudarske urbanizacije jest naselje Pozzo Littorio d'Arsia, današnji Podlabin, izgrađen između 1939. i 1942. godine prema nacrtima talijanskog arhitekta Eugenio Montuoria, u skladu s načelima fašističkih *città di fondazione*.¹⁸ Grad je bio funkcionalno i socijalno hijerarhiziran te opremljen infrastrukturom potrebnom za život rudarske zajednice.

U Podlabinu, smještenome u podnožju staroga Labina, nalazi se kompleks Pijacal, koji je bio tehničko središte rudarskog sustava te je danas najvažniji očuvani primjer rudarsko-industrijske baštine Labinštine. Središnji objekt kompleksa čini izvozni rudarski toranj, tzv. šoht, izgrađen između 1935. i 1938. godine, koji je služio za vertikalni transport radnika i materijala. Šoht, zajedno s podzemnim hodnicima, tzv. VIII. horizont, te s pratećim zgradama čini vrijedan muzejski resurs. Kompleks je uključivao garderobe, sanitarne prostore, prostoriju za fenjere, laboratorij, tehničke radionice, ambulantu i mrtvačnicu, čime se očituje visoka razina tehničke uređenosti i organiziranosti rudarskog sustava.¹⁹

Osobito važno obilježje industrijske baštine jest *Spomenik rudaru i rudaru borcu*, rad slikara Quintina Bassanija i arhitekta Berislava Iskre, podignut 1980-ih godina u čast borbi rudara za radna prava i doprinos antifašističkom pokretu. Spomenik čine četiri monumentalna čelična čekića postavljena iznad simboličnoga podzemnog prolaza koji podsjeća na rudarska okna. Obnovljen je 2024. godine i danas ima ulogu mjesta zajedničkog sjećanja te je dio šireg konteksta očuvanja rudarskog identiteta Labinštine.²⁰

Povijesno značenje ima i prostor tzv. *Krvove place*²¹ na Vinežu, gdje je 1921. godine započela pobuna rudara koja je dovela do osnutka Labinske republike. Na 100. obljetnicu tog događaja trg je obnovljen i oblikovan kao memorijalno mjesto, s crvenom podlogom, imitacijom rudarskih tračnica i spomen-pločom, te je integriran u suvremeni narativ tehničke i društvene baštine.²²

Svi navedeni prostori nude potencijal za razvoj muzejskih i edukativnih sadržaja te kulturnog turizma, čime pridonose očuvanju baštine i razumijevanju rudarske prošlosti Labinštine.

¹⁸ *Città di fondazione* (hrv. *gradovi osnutaka*) naziv je za urbanistički i arhitektonski specifične gradove koje je tijekom fašističkog razdoblja u Italiji planirala i gradila država s ciljem naseljavanja novih teritorija, jačanja kontrole i promicanja režimske ideologije.

¹⁹ Bruno Falco i dr., *Res publica Albonessium – crtica iz labinske prošlosti* (Labin: Katedra Čakavskog sabora Labin, 2023), 29-31.

²⁰ Labinska republika, „Spomenik rudaru borcu u Labinu – tri desetljeća zaborava”, <https://labinska-republika.blogspot.com/2015/02/spomenik-rudaru-borcu-u-labinu-tri.html> (pristupljeno 23. lipnja 2025.).

²¹ Riječ *krvova* na labinskom dijalektu znači *crvena*, što je utkano u naziv *Krvova place* i ogleda se u crvenoj podlozi trga, koja simbolično upućuje na povijesno značenje prostora.

²² Bruno Falco i dr., *Res publica Albonessium – crtica iz labinske prošlosti*, 25.

U sklopu obilježavanja 100. obljetnice Labinske republike 2021. godine realiziran je projekt *Kovarski sanji i penšjeri – Rudarska soba*, kojim je lokalna zajednica aktivno sudjelovala u očuvanje rudarske baštine. Građani su donirali brojne osobne predmete, dokumente i uspomene povezane s rudarskim životom i tradicijom, čime je stvoren vrijedan fundus svakodnevnoga i nematerijalnog nasljeđa rudarske kulture. Predmeti su bili predstavljeni u prostoru gradske tržnice, privremeno preuređenom u izložbenu sobu posvećenu rudarima, a danas su pohranjeni u čuvaonici Narodnog muzeja Labin. Inicijativa pokazuje da lokalna zajednica aktivno sudjeluje u očuvanju i predstavljanju svoje povijesti, u duhu suvremenoga muzejskog pristupa.

Važan doprinos suvremenim interpretacijama rudarske baštine daje udruga Labin Art Express (L.A.E), koja je 1998. godine u bivšem rudarskom kompleksu u Podlabinu otvorila kulturni centar istoga naziva. Projekt *Podzemni grad / Underground City XXI*, temelji se na ideji transformacije industrijskih prostora u podzemni kulturni grad, što povezuje baštinu, umjetnost i društvene inovacije. Od 2014. godine u prostorima Udruge održava se *Bijenale industrijske umjetnosti*, koji okuplja domaće i međunarodne umjetnike čiji radovi obrađuju industrijsku prošlost, ali i mogući budući razvoj tog prostora.²³

Zaključak. Povijest Labinštine neraskidivo je povezana s rudarenjem koje je ostavilo dubok trag u svim porama svakodnevice. Od prvih koncesija u doba Mletačke Republike, preko intenzivne eksploatacije ugljena u 20. stoljeću, sve do zatvaranja posljednjeg rudnika 1999. godine rudarska djelatnost bila je važna pokretačka snaga toga kraja. Iako je u početku bio zamišljen kao tehnički muzej s namjerom promicanja tehničkih znanosti, upoznavanja s razvojem rudarske tehnike i mehanizacije te izlaganja rudarske građe, Narodni muzej Labin danas djeluje kao zavičajni muzej lokalnog djelokruga. U svom stalnom postavu prikazuje povijest rudarstva te širi prikaz povijesti, kulture i tradicije Labina i Labinštine. Zahvaljujući rekonstrukciji rudnika i bogatoj rudarskoj zbirci, Narodni muzej Labin uspješno prenosi priču o rudarskoj prošlosti ovoga kraja.

Primitljeno: 11. srpnja 2025.

LITERATURA

1. Narodni muzej Labin – vodič, Labin, 2003.
2. Vodič muzeja, Narodni muzej Labin, Labin, 2006.
3. Biočić, Branko. „Posvećeno bogatoj povijesti rudarenja”. *Glas Istre*, 2. veljače 2020., 40.
4. Falco, Bruno, Danijel Tatić, Deni Vlačić, Eva Melegi Matković, Miranda Škalamera-Verbanac, Rosela Tapaim i Sanja Gregorinić Trumić. *Res publica Albonessium – crtice iz labinske prošlosti*. Labin: Katedra Čakavskog sabora Labin, 2023.
5. Kirinčić, Josip. „Raški lučki bazen”. *Zbornik radova znanstvenog skupa „Susreti na dragom kamenu”* 11, br. 2 (1983): 285-293.

²³ This is a Domino project, „L.A.E. (Labin Art Express) ili izvedba Podzemnoga grada”, <https://thisisadominoproject.org/l-a-e-labin-art-express-ili-izvedba-podzemnoga-grada/> (pristupljeno: 10. srpnja 2025.).

6. Licul, Ratko. „Osnovna privredna djelatnost Labinštine nekad, danas i sutra”. *Gospodarstvo Istre* – časopis za gospodarska pitanja 4, br. 1 (1991): 67-88.

7. Sančanin, Marko. *Idejni projekt uređenja muzejskog postava Informatičko-interpretacijskog centra*. Obrt za inženjersko oblikovanje „Rudar”, Zagreb.

8. Uzelac, Ilija. *Ugljenokopi Raša – rudnici našega crnog zlata*. Zagreb: Društvo novinara NR Hrvatske, 1950.

9. Višković, Olja. „Poduzeće Istarski ugljenokopi Raša, donator bez kojega Narodni muzej Labin ne bi postojao”. *Informatica Museologica*, 55 (2024): 106-109.

10. Vorano, Tullio. *Istarski ugljenokopi – četiri stoljeća rudarenja*. Labin: Istarski ugljenokopi Tupljak, 1997.

11. *Raški rudar* (glasilo Istarskih ugljenokopa Raša / Tupljak; urednik: Marino Fonović), Labin, godišta 1960. – 1967.

12. Narodni muzej Labin, Zbirka arhivskog gradiva (Dokumentacija Narodnog muzeja Labin)

ELEKTRONIČKI IZVORI

1. Inspiracija EU. „Informatičko-interpretacijski centar Labin”. <https://www.inspiracija.eu> (pristupljeno 27. lipnja 2025.).
2. Istrapedia. „Istarski ugljenokopi Raša” (pristupljeno 22. lipnja 2025.).
3. Labinska republika. „Spomenik Rudaru borcu u Labinu – tri desetljeća zaborava!”. <https://labinska-republika.blogspot.com/2015/02/spomenik-rudau-borcu-u-labinu-tri.html> (pristupljeno 23. lipnja 2025.).
4. This is a Domino project. „L.A.E. (Labin Art Express) ili izvedba Podzemnoga grada”. <https://thisisadominoproject.org/l-a-e-labin-art-express-ili-izvedba-podzemnoga-grada/> (pristupljeno 10. srpnja 2025.).

THE MINING HERITAGE OF LABIN IN THE LABIN NATIONAL MUSEUM

Care for the notable mining heritage of the Labin region, the beginnings of which can be seen in the 17th century, has been entrusted in Labin National Museum. Mining made a powerful impression on the life and development of this region, particularly in the 20th century, when it became an important part of the economy. Peak coal production was recorded at the outset of World War II and the last working mine was closed in 1999.

The Labin National Museum was founded in 1960 in order to preserve the mining tradition. In the basement of the Battiala Lazzarini Palace there is a reconstruction of a mine, equipped with authentic machines, tools and equipment, most of it donated by Raša Istrian Colliery. The museum has not only its permanent display but today also an interpretation centre created via the *Inspiration* project, familiarising visitors with the mining past in a contemporary manner. Important parts of the identity are sites such as the Shaft, Blood Square, and the Monument to the Miner and the Fighting Miner, which bear witness to the history of miners and their struggles for labour rights. The Labin National Museum is a place that connects the history, culture, and identity of the mining region.